

פרשת כי תשא

קידושא רבה

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לזכרם ברית עולם: (שמות לא, טז)
(פסחים קו, א) תנו רבנן "זכור את יום השבת לקדשו" - זוכרהו על היין ... אין לי אלא בלילה
ביום מניין תלמוד לומר זכור את יום השבת .

גדר הקידוש

כתב הר"ן דהך דרשא אסמכתא בעלמא היא, דאי קידושא דיממא דאורייתא היכי לא אמרינן
ביה אלא בורא פרי הגפן ותו לא, והלא ברכה זו ברכת הנהנין היא ולא מעין קידושא היא.
אלא ע"כ קידושא דאורייתא בלילה היא דהוי בכניסתו, ומשום דכבוד יום עדיף מכבוד לילה
ראו חכמים לעשות ביום זכר לקידוש, והיינו בורא פרי הגפן ותו לא שהוא התחלת קידוש של
לילה.

עוד כתב שלפי שאין אומרים שירה אלא על היין, כיון שמברכין על היין תחלה שלא כדרך
שאר הסעודות, הוי כעין שבח ושירה לקדושתו של יום. ומשום דלא הוי אלא מדרבנן לא ראו
להאריך בו יותר כדי שלא להשוותו לקידושא של לילה, וקראוהו קידושא רבא לכנוי לפי
שאינו עיקר כקידוש של לילה.

איסור טעימה קודם קידוש

מוסיף הר"ן דמ"מ כיון דתקנוהו רבנן כעין קידוש אפשר שאף ביום אסור לטעום קודם
שיקדש, ואפשר שצריך ג"כ שיהא במקום סעודה כקידוש של לילה. וכ"כ הרמב"ם (פכ"ט
מהלכות שבת) אבל הראב"ד השיגו ואמר דכיון דהאי קידושא מדרבנן בעלמא הוא, מותר
לטעום קודם שיקדש ולא אסרו אלא לקידוש של לילה. וז"ל הרמב"ם (שבת כט, י) ומצוה
לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה, וזה הוא הנקרא קידושא רבא, מברך
בורא פרי הגפן בלבד ושותה ואחר כך יטול ידי ויסעוד, ואסור לו לאדם שיטעום כלום קודם
שיקדש, וגם קידוש זה לא יהיה אלא במקום סעודה. והשיג עליו הראב"ד וז"ל א"א בחיי ראשי
אם מסברא אמרה לא סבר מימיו סברא פחותה מזו, ולפי שקראוהו קדושא רבא יצא לו ואינה
כלום, שכבר נתקדש היום בכניסתו על היין קודם שיטעום, ואילו בא לקדש ביום על הפת מי
לא מקדש ותחשב המוציא במקום ברכת היין ויאכל, וכשדרשו (פסחים קו) אין לי אלא בלילה
ביום מניין אסמכתא היא, דעיקר קידושא בלילה כתיב, מדכתיב את יום ולא כתיב ביום, א"נ
דאי לא קדיש בלילה קאמר.

עשיית קידוש לפני הסעודה

על פי דברי הרמב"ם האלה יש לעורר במי שהלך ל"קידוש" אחרי התפילה, ומגיע הביתה
לסעודת שבת שעליו לקדש עוד הפעם אע"פ שכבר יצא ידי"ח קידוש, שלפי הרמב"ם העיקר
שיברך על היין קודם סעודה שנייה, ולכאורה הגדר היא שיקבע סעודת שבת על היין, א"כ
עכשיו שמתיישב לאכול סעודה שנייה עליו לחזור ולקדש.

אלא דיש להסתפק אולי כבר יצא ידי חובת "סעודה שנייה", שאע"פ שלא "נטל ידיו" אבל יתכן מאוד שמן הדין אם אכל ב"קידוש" כמו שצריך, אז באמת קבע סעודה והיה חייב ליטול ידים ולברך ברכהמ"ז. ואע"פ שלא אכל פת, אבל הרי אכל הרבה פת הבא בכיסנין (עוגה, עוגיות, קרקרים, בורקסים למיניהם), וביחד עם זה אכל שאר המאכלים, (דגים, הרינג, קוגל, טשולנט, כבד, בשר וכו') א"כ לפי המבואר בסימן קסח נחשב לקביעות סעודה וחייב לברך ברכהמ"ז.

טעימת המסובין

ידועים הם דברי הגרי"ז דבקידוש היום לא סגי שלא ישתו כל המסובין מהיין, והטעם י"א משום שעיקר הקידוש היום אינו אלא ברכת הנהנין ולכן צריכין גם השומעים ליהנות. ועי' בריטב"א (פסחים קו, א) על הא דאמרינן שביום מברך בפה"ג, שהביא דברי הר"י קרהקושא שהוא כברכת הנהנין דעלמא שאם יצא אינו מוציא. וכ"ה מפורש ברבינו דוד (פסחים שם) שבורא פרי הגפן הוא רק ברכת הנהנין, ולכן לא אמרינן בזה "אע"פ שיצא מוציא".

ובספר תשובות והנהגות (כרך א סימן רסד) כתב שלפי הר"ן (הנ"ל) שזהו בגדר שירה על היין, א"כ יוצאין בלי טעימה בגדר שירה ולא כברכת נהנין. וכן דעת הרבינו ירוחם הובא בב"י (סי' רע"ג) וכן פסק ברמ"א (ר"ס רע"ג) שמוציא בקידוש היום אע"פ שכבר יצא, אף שבברכת הנהנין לא אמרינן בו "אם יצא מוציא".

עוד כתב שסברת הגרי"ז גופא רק לחומרא ולא פסק כן לדינא, והמיקל בזה כמנהג ישראל יש לו על מה לסמוך. וכן נוהגין בכל הישיבות שאין כל אחד טועם שאין בו כדי טעימה לכל אחד, והמחמיר לעצמו תע"ב.

[עוד הביא ששמע מאחד מב"ב של הגרי"ז שמרן זצ"ל סיפר שהציע חידוש זה לפני אביו הגר"ח זצ"ל ולא קיבל הדברים, והטעם שהפוסקים לא השמיעו חידוש זה שבקידוש היום חייבין דוקא לטעום, אבל אח"כ כשביקר אצל אביו ראה שאביו מדקדק כן.]

ובשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' ק"פ) כתב שזכור לו ימים מקדם, ומעולם לא ראה לרבנן חסידים ואנשי מעשה שיקפידו על כך. גם בספר וכן הגרשז"א (שש"כ) מסיק שמנהג רובא דעלמא שלא להקפיד בכך. ובס' העמק שאלה (שאלתא נ"ג) ג"כ כתב שדי בזה שראש הבית קובע סעודה על היין וכל בני ביתו יצאו בזה, ושפיר מינכר חשיבותו וכבודו של סעודה זו. ובספר פסקי תשובות טוען שגם לשיטת הגרי"ז אין הכרח לשתות משירי כוס הקידוש דוקא, אלא גם משאר יין שעומד שם על השלחן, ודברי טעם הם.

וכן מבואר במשנ"ב (קעד ס"ק ג) בשם הדה"ח, שכתב שאם קידש על היין והוציא אחרים בברכתו, אם לא טעמו מכוס של קידוש ורוצים לשתות שארי משקין, אף שהיו לפנייהם בשעה שברך על היין צריכים לברך על המשקין, כי הטעם שיין פוטר הוא משום שכל המשקים טפלים לו וכשאינו שותה לא שייך טעם זה. מבואר בדברי דה"ח שאפשר לצאת בלי שישתו המסובים.

ברכה על שאר משקים כשטעם מהכוס

מבואר בדה"ח שאם המסובים טעמו מכוס של קידוש א"צ לברך על מה ששתו בהמשך. אבל אין זה פשוט כלל, דיעויין בביה"ל (קעד סעיף ב) שכתב בשם הח"א דדוקא בשותה יין בקביעות אבל לא בשותה כוס אחד או ב', ואין בדעתו למשוך עצמו ביין, וכ"ש כשמקדש ושותה רק כמלא לוגמיו דלא מהני לפטור המשקין אפילו היו המשקין לפניו בשעת ברכה. ממשיך הביה"ל שאע"פ שבמשנ"ב סתם שלא כדבריו מפני שהרבה אחרונים חולקין וסוברין דאפילו בלא קבע לשתות יין ג"כ מהני לפטור שאר משקין, מ"מ אין להקל רק כששתה עכ"פ כמלא לוגמיו שהוא שיעור חשוב דמייתבא דעתיה, דגם לענין קידוש כמה גדולי ראשונים סוברין דאינו יוצא בפחות ממלא לוגמיו.

ומסיק דלדינא צ"ע, ונכון לכתחלה שמי שירצה לפטור שאר המשקין ישתה עכ"פ מלא לוגמיו, ואם לא שתה מלא לוגמיו יבקש לאחד שלא טעם כלל מן הכוס שיפטרנו בברכה על המשקין או שיברך על מעט צוקע"ר לפטור המשקין.

קידוש על יי"ש

"מנהג העולם" לקדש על יי"ש שבת בבוקר, ובדרך כלל מקדשין גם על כמות קטן כדרך השותים יי"ש, ויש לדון בזה מכמה צדדין.

חמר מדינא

והנה בשו"ע (או"ח רפט, ב) כתוב שבמקום שאין יין מצוי הוי שכר ושאר משקין, חוץ מן המים, חמר מדינה ומקדשין עליו. ואם אין לו שכר ושאר משקין, אוכל בלא קידוש. וכתב המשנ"ב (ס"ק ח) דמשמע דבמקום שהוא מצוי אין לקדש על השכר ושאר משקין. ולעיל (סי' רעב, כט) כתב דנוהגין להקל בזה בשחרית במדינותינו שהיין ביוקר, ומ"מ מצוה מן המובחר על היין הוא. ולענין יי"ש כתב המשנ"ב לעיל (סימן רעב ס"ק ל) שאם חביב לו יין שרף יכול לקדש עליו ביום לכתחלה במדינתנו שהוא חמר מדינה, אך שיזהר ליקח כוס מחזיק רביעית ולשתות ממנו מלא לוגמיו שהוא רוב רביעית, ובדיעבד או בשעת הדחק שאין יכול לשתות כמלא לוגמיו, ואין לו יין ושאר משקין אפילו שתיית כל המסובין מצטרפין למלא לוגמיו כדלעיל (סימן רע"א סי"ד). אבל כהיום שאין היין ביוקר, והיין מצוי בשפע לכאורה אין לסמוך כלל על חמר מדינה. ובפרט אלו שמקדשין על "ליקרים" למיניהם, וקשה להגדיר זה כחמר מדינה, שאף אחד אינו שותה "כונה ליקר" רק בשביל קידוש או "לחיים".

קוקה קולה

יש להסתפק האם "משקאות קל" נחשבים לחמר מדינא, והנה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן עה) דן בזה וכתב שמשקאות של מיני סודה הן כמים בעלמא, דאף ששותין אותם גם בסעודות החשובות ומכבדין בהם, אבל הוא רק כשתיית מים לצמאון ולהתקרר בימים החמים. והכבוד בהם הוא ג"כ רק כשצריכין לזה, וגם במים צוננין מכבדין כשצריכין להם. וחשיבות משקה הוא שאין השתיה מחמת שצריכים להם לצמאם, אלא שותים אותם אף בלא צורך לגופם אלא בשביל כבוד הסעודה וכבוד האורחים, דאין שום אדם שותה יין ויי"ש ושכר לצמאון, דע"ז שותין מים שיותר עדיפי אלא רק לכבוד בעלמא שותין אותן, ואלו המינים נקראים בשם משקה וחמר מדינה.

ואף המתירין לקדש ולהבדיל על תה מתוק, (עיין בעה"ש סימן ערב סעי' י"ד) שם דרך העולם שמכבדין ושותים זה אף שאין צריכים כלל לשתות אלא מפני הכבוד, ולכן מחשיבים זה למשקה, אף שלכאורה הם מים ממש. והמתירין גם על חלב אולי הוא מחמת שחלב שותין שלא לצורך צמאון, וכשמכבדין לאורח בכוס חלב לא יוכל לומר שאינו רוצה לשתות משום דאינו צמא, דחלב שותין גם שלא לצמאון ויתחשב שאינו רוצה להתכבד, לכן מחשיבין זה למשקה שמכבדין בו כחמר מדינה, אבל המיני סודה אין שותים אותם אלא לצמאון, וכשיכבדו אותו במשקה סודה והוא אינו צמא ולא ישתה לא יתחשב לאינו רוצה להתכבד, לכן אף לדידהו אין להחשיב זה למשקה דחמר מדינה ואין לקדש ולהבדיל עליהן.

וגם בתה ובחלב רק בדוחק גדול יש לסמוך עלייהו להבדיל ולקדש עליהם, וגם בעה"ש שם כתב שרק מפני הדחק יש מקילין על תה וחלב. ובמשנ"ב (סי' ערב ס"ק כ"ד) כתב שאין לקדש ולהבדיל על חלב בשם הברכ"י, ואודות טיי לא הזכיר משמע שגם על טיי אין לקדש ולהבדיל, וכן ודאי מן הראוי לעשות, ובפרט שבמדינתנו מצוי יין אבל מ"מ אם נזדמן שאין לו יין ולא שום משקה אחר אלא טיי וחלב יכול לסמוך על המקילין בהבדלה והקידוש יהיה על הפת. ולענין טיי וחלב מה עדיף לפ"מ שבארתי בטעם המתירין נמצא שטיי עדיף, אך אולי מצד החשיבות חלב עדיף, ולכן אין בידי להכריע מה עדיף לו בשעת הדחק. אבל במיני סאדע גם בשעה"ד לא יקדש ולא יבדיל עליהו. ידידו, משה פיינשטיין.

וכ"כ בשו"ת יחזה דעת (ח"ב סימן לח) בסיכום שהעיקר להלכה ולמעשה שמי שאי אפשר לו לשתות יין, או שאין לו יין ולא שכר, אינו רשאי להבדיל על חלב או על תה או על קפה, או על מיץ הדרים, או טמפו וכיוצא בזה, שכל אלה אינם נחשבים כחמר מדינה, אלא יסמוך על ההבדלה שמבדיל בתפלה, או שישמע הבדלה משליח צבור או מאיש אחר. והמבדיל על תה או קפה וכיוצא בהם, הרי הוא מכניס עצמו בחשש איסור ברכה לבטלה, ואסור לענות אחריו אמנ.

שיעור רביעית

עוד יש לעורר שמדברי המשנ"ב מבואר שצריך לקדש על רביעית של יי"ש לכו"ע, וכל הנידון הוא אם אפשר לצרף שתיית המסובין. אלא שכולם מציינין לדברי הט"ז, דהנה לענין ברכה אחרונה נחלקו הט"ז והמ"א בשיעור שתיית יי"ש, הט"ז (או"ח סימן רי, א) יצא לחדש, שאע"פ שנפסק בשו"ע (שם) שהאוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלים, והשותה פחות מרביעית בין מיין בין משאר משקים, מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין, ולאחריו אינו מברך כלל, אבל השותה יין שרף שבמדינתנו אינו בכלל זה, דבזה א"א לשתות רביעית הלוג שהוא ביצה ומחצה, וא"כ אזלינן בתר שיעור השתייה לרוב בני אדם בזה. ומביא ראיה מר"י הובא בב"י לענין בריה דיש חילוק דאם הוא דבר שדרך לאוכלו עם הגרעין חשבינן עם הגרעין כזית, ה"נ ניזול בתר דרך העולם. עוד ראיה מריש פ' המוציא יין דאמרינן שם יין כדי מזיגה, ומפרשינן כדי רובע רביעית שאם תמזגנו יעמוד על רביעית, והוא שיעור כוס של ברכה, ואמר רבא לענין שבת כיון דבעינן מידי דחשיבי והא נמי חשיבי, פ"י דחשיב לצרופי ביה מיא. הרי לפנינו שגדאין שם רביעית כיון דראוי למזוג בו מים עד רביעית, ה"נ ביין שרף שאם שותה כדרך שבני אדם שותין בפעם אחד או אפילו בשתי פעמים כשאין הפסק ביניהם כשיעור שתיית רביעית, כדאי' בסי' תרי"ב דבהא מצטרפין ב' השתיות להדדי, ואז אע"פ שאין שם רביעית הלוג מ"מ כיון שראוי למזוג מים וישתה רביעית, (וצ"ע שהרי לא מוזגין יי"ש במים) וא"א לשתות רביעית לסתם אדם קרינן ביה שפיר ושבעת. מוסיף הט"ז דבלא"ה יש צד דבנ"ר

א"צ רביעית, דהא התוס' מספקא להו בזה, א"כ נוכל לסמוך ולומר דה"ל כאלו שתה רביעית ביי"ש וחייב בברכה אחרונה.

אבל עי' במגן אברהם (סימן קצ"ס"ק ד) שכתב דיש רוצין לומר דעל יין שרף מברך בפחות מכזית, דפורתא מיתבא דעתיה, ול"נ דבעינן כשיעור, דהא בוודאי יש יינות חזקים ומאכלים טובים, כגון מרקחת, דפורתא מיתבא דעתיה, ואפ"ה בעינן כשיעור דלא חלקו חכמים בשיעורים. וכן פסק המשנ"ב (שם ס"ק יד) וז"ל עוד הסכימו דאין חילוק בין שאר משקין ובין יין שרף, אע"פ דביי"ש מיתבא דעתיה דאינשי בפחות מרביעית, דלא חלקו חכמים בשיעורן, ודלא כט"ז לקמן בסימן ר"י.

א"כ לא מיבעיא לפי המג"א והמשנ"ב שאין לברך ברכה אחרונה על יי"ש פחות מרביעית, א"כ בוודאי שא"א לקדש על יי"ש פחות מרביעית, א"כ לא טוב מה שהרבה עושים שמקדשים ננוקר על יי"ש פחות מרביעית. אבל אפילו לפי הט"ז הרי צירף גם שיטות הראשונים שמברכן בורא נפשות על פחות מרביעית וזה בוודאי לא שייך לענין קידוש. ולכן מן הראוי שאם מקדשים על יי"ש שיקדשו דווקא על רביעית. ועוד יתכן שהט"ז לא מיירי אלא לענין בורא נפשות, אבל כוס של ברכה צריך רביעית שלם.

ברכה אחרונה על שתיית קפה

ועי' בשו"ת הר צבי (או"ח א סימן קנט) שהשואל הביא דברי הפמ"ג (א"א סימן ערב) דמכיון דמברכים לאחריה, ואזלינן בתר שיעור שתייה לרוב בני אדם, ה"ה דמקדשין. והשואל דוחה דבריו מדברי המשל"מ (ברכות ג, יב) שכתב ששמע שעל שתיית הקאווי (קפה) מברכין לאחריו, אע"פ שיש מתחלת השתיה עד סוף השתיה יותר מכדי שתיית רביעית או יותר מכדי אכילת פרס, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, משום דדרך שתייתו בכך ומצטרף. המשל"מ דוחה דבריהם ומביא ראיה ממ"ש הרמב"ם (ספ"ח מהלכות שאר אבות הטומאה) וז"ל אשה שהיא ראשון לטומאה ומניקה את בנה הרי הבן טהור ולא גזרו עליו טומאה, שאפילו תאמר שינק רביעית אפשר שיש מתחלה ועד סוף יותר מכדי אכילת פרס, שהרי אינו יונק בבת אחת והרי גבי יניקה שדרך שתייתו בכך ואפ"ה אמרו שאם יש מתחלה ועד סוף יותר מכדי אכילת פרס אינו מצטרף.

ומאידך גיסא המנ"ח (מצוה שיג) מוכיח מהא דאמרינן בכמה מקומות (סוכה ה, א ועוד) גבי הנכנס לבית המנוגע דשיעור שהייה בכא"פ פת חטים ולא פת שעורים, ופירש"י דפת חטים ממהרים לאכול, א"כ השיעור קטן מאכ"פ של אכילת פת שעורים. עכ"פ למדנו מדברי הש"ס דאין כל מיני אכילה שוים, וה"ה כל המינים שבעולם בודאי יש חילוק בשהיית הדבר הנאכל, ובנגעים הוא הלל"מ או מקרא ד"חטה" שהשיעור הוא פרס פת חטים ומסיב ואוכל בליפתן דהוא הכל ממנה באכילתו, א"כ גבי מאכלות האסורות כל מאכל ומאכל תלוי בשיעורו, וכן לענין יוה"כ כל מין מאכל משערינן כל אחד בדידיה בכמה זמן נאכל פרס מן המאכל האיסור. ולפ"ז ניחא מה שלא ביארו חז"ל כמה הוה כדאכ"פ בבינוני, כי אין שיעור לדבר, רק כל מאכל יש לו שיעור אחר, ולא יספיק הדיו והקולמוס לחשוב כל מין מאכל. ע"כ איזה מין מאכל שאדם אוכל משערינן באדם בינוני כמה צריך לשהות לאכול המאכל הזה, אם יאכל כג' או כד' ביצים.

ועי"ש שלדבריו יש להצדיק פסק הגדולים שהביא המשנ"ל (הנ"ל) שעל קפה צריך לברך ברכה אחרונה אע"פ ששהה כדי שיעור רביעית או כדא"פ, וכיון דכל מין מאכל ומשקה באותו מין משערין שיעורי אכילה ושתייה דיליה, א"כ בקפה שהיא חמה ורביעית שוהין בשתייתו יותר מכא"פ, היינו דהשהייה היא יותר מאכילת ג' ביצים, אבל הג' ביצים משערים בשתיית ג' ביצים של קסה, א"כ אם שותה קאווי רביעית אף דהיא שוהה הרבה מ"מ הוא תוך כדא"פ לקאווי ושפיר צריך לברך עליו ברכה אחרונה. ואין ראייה כלל מהנקה התינוק לפי שמשערין באדם בינוני, ואדם בינוני בודאי בכדי הנקה התינוק כזית או רביעית יכול גדול לשתות יותר מפרס, ולכן גבי קטן אינו מצרף.

והשיב בשו"ת הר צבי שדינו של הפמ"ג אינו דומה לדינו של המשל"מ, כי דינו של המשל"מ הוא לענין הפסק בשתייה שלא שותה בבת אחת, ודינו של הפרמ"ג הוא לענין שאצל רוב בנ"א הוא שיעור שתייה, וכמו שאומר הט"ז. ויתכן לומר דלענין הפסק ודין צירוף י"ל דתליא בדין התורה דבעינן כדא"פ וכמש"כ בחולין (לה, א) ואין שום אכילה כשיעור מצטרפת בין כזית דכל איסורין חייבין ככותבת ליוהכ"פ ביותר מכדי אכילת פרס, שכך נתנה תורה שיעור לשהיית אכילה בבית המנוגע, ולכן לא משגחינן שם יש בני אדם אפילו רובם נוהגים בהפסק, הדין של הפסק לא ישתנה ולא יצטרף, אבל בדין יי"ש לקידוש סברת הט"ז הוא בסימן רי דאמרינן ושבעת זו שתייה השיעור הוא בכל מה שהוא שבע.

מנהג האדמורי"ם

מאידך מצינו שכמה גדולי החסידות נהגו לקדש על יי"ש בשיעור קטן, בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קעה) כתב שהעיד לפניו ת"ח זקן שהיה בעצמו במעמד בפני הגה"ק אבד"ק ראפשיץ זצ"ל, שצוה לתלמידיו לקדש ביום על יי"ש על צלוחית קטן כדרך שתייתו, וא"צ שיעור כוס, והגם שהיה לפניו יין על השלחן אמר שמכבדהו ביי"ש כדי להורות הלכה לתלמידים. וכן הועד לפניו בשם הגאון החסיד אבד"ק קאמינקא זצ"ל שנהג כן תמיד, והיינו עפ"ד הט"ז (הנ"ל) ומשום שכך דרך שתייתו ושביעת גרונו. וע' בב"י א"ח סי' רע"א בשם ראבי"ה שקבלה בידו דסגי בקידוש בקימנא שיעור גרונו וסביב לוגמו אלא שחלקו עליו. וכיון דשתיית יי"ש נתפשט מאוד והוי חמר מדינה לשתות כמעט בפני כל סעודה צלוחית קטן, וקשה לשתות יותר מפני חריפותו, לכן שיעורו גם לענין קידוש בכך. וכן הועד לפני בשם הרה"ק מלובלין זצ"ל, וכדאי הם לסמוך עליהם בקידוש היום, ודוקא ביין ושכר בעינן שיעור כוס.

ברכת המזון על אכילת פחות מכזית ושבע

בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן מט) רצה לחדש על פי דברי תוס' ישנים (רפ"ד דיומא) שמי ששבע בפחות מכשיעור חייב לברך עליו. דהנה הגמ' (יומא לט,א) מביא ברייתא שהיו כמה הבדלים בין הזמן שכיהן שמעון הצדיק ככהן גדול, לזמן של אח"כ, ואחד מהם הוא שנשתלחה ברכה בעומר, ובשתי הלחם ובלחם הפנים, וכל כהן שמגיעו כזית יש אוכלו ושבע ויש אוכלו ומותר, מכאן ואילך נשתלחה מאירה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, וכל כהן מגיעו כפול הצנועין מושכין את ידיהן, והגרגרנין נוטלין ואוכלין, ומעשה באחד שנטל חלקו וחלק חבירו, והיו קורין אותו בן חמצן עד יום מותו. וכתב בתוס' ישנים דדווקא מגיעו כפול, אבל בכזית לא היו מושכין ידיהם כי דימו לקיים מצות אכילה. אבל כאן לא היה מצות אכילה לגמרי, כיון

שאין שם אלא כפול ולא היו שבעין. וא"ת היכא דמגיען כפול ושבעין כדאמרינן בפסחים (ג), (ב) איך מיקיימא מצות אכילה, י"ל דלא בעי כזית לגמרי אלא כזית עדיף וחשיבא אכילה וכו'.

וכתב החת"ס שיש ללמוד מדבריו דאי היו שבעים מאכילה כפול, היו חוטפים גם כן, ש"מ דכל אכילה שאדם שבע מאותה האכילה, ע"י שמתברך במעיו, יצא ידי חובתו כמו בכזית, והוא דין חדש, והסברא נותנת כן שזהו בכלל לשון אכילה דקרא. ומציין לדברי הט"ז והמג"א (הנ"ל) ורצה החת"ס לתלות שאלתו במחלוקת מג"א וט"ז.

האם אשה יכולה לאכול קודם תפילה בשבת

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן קא) דן באשה שאוכלת קודם התפילה אם צריכה לקדש, דיש נשים שמקילות באכילה קודם התפילה לאחר שאמרו איזה בקשה, על פי שיטת המג"א (סימן ק"ו סק"ב) שרוב נשים לא נהגו להתפלל בתמידות דסומכות על מה שמדאורייתא סגי בכל בקשה שהיא, ומוסיף שאפשר שגם חכמים לא חייבום יותר. ותמה עלי האגר"מ דאם חכמים חייבום בתפלת י"ח כאנשים איך שייך שרוב נשים ינהגו לעבור על חיוב דרבנן, וא"כ בהכרח שגם חכמים לא חייבו להם, שלכן אף אלו היודעות להתפלל ומתפללות בכל יום יש שלא קבלו עליהן איסור אכילה קודם תפלתם שנהגו ואוכלות אחר שאמרו איזה בקשה, וצ"ע לדינא. אבל כתב דעכ"פ אלו שרשאות לאכול קודם התפילה אינה צריכה לקדש, דהרי היא משועבדת לבעלה לאכול דוקא עמו, וכיון שבעלה אסור לאכול קודם התפילה וא"א לו לאכול הסעודה קודם התפילה אין זה זמן אכילה גם לה, שלכן לא חל חובת קידוש גם עליה ומותרת לאכול בלא קידוש.

אבל מ"מ כשכבר התפלל בעלה ורשאי לקדש ולאכול אך שרוצה לחכות מאיזה טעם, כיון שכבר חל חובת הקידוש על בעלה חל ממילא גם עליה ותצטרך לקדש אם רוצה לאכול איזה דבר קודם שירצה בעלה לאכול. ואף שנמצא לפ"ז דאם היא התפללה כבר ובעלה עדיין לא התפלל נמי תוכל לאכול בלא קידוש מאחר דלא חל חובת קידוש על בעלה, לא נראה למעשה לעשות כן, דבדבר המצוי שהוא אכילה דאחר התפילה שייך לומר לא פלוג, ורק באכילה דקודם התפילה שלא מצוי לא שייך לומר לא פלוג ורשאה לאכול בלא קידוש כפי הדין להאשה.